

ARCHIWA – POMIĘDZY ADMINISTRACJĄ A POTRZEBAMI NAUKI

Materiały pokonferencyjne, Poznań, 18–19 listopada 2021 r.

DOI: 10.4467/2391-890XPAH.22.001.17213

Hubert Ma z u r

(Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie,

Instytut Historii i Archiwistyki)

dr, hubert.mazur@up.krakow.pl

ORCID iD: 0000-0002-5578-9251

Postęp czy regres w działalności naukowej archiwów państwowych? Garść refleksji

Przełom XX i XXI w. jest niewątpliwie dla archiwistyki czasem licznych, dynamicznych, głębokich przemian czy przewartościowań. Zmienia się nie tylko archiwistyka jako nauka, lecz także jej przedmiot, czyli archiwa. Przeobrażenia zaszły i zachodzą nadal w obszarze prawnym, technologicznym, filozoficznym czy wreszcie metodycznym. Zmianie i ewolucji ulegają bowiem funkcje i zadania archiwów. Nie omijają też one jednego z aspektów funkcjonowania archiwów – działalności naukowej, która jest przedmiotem niniejszego artykułu. Jego autor nie rości sobie pretensji do wyczerpującej analizy tego obszaru aktywności archiwów. Jest to raczej (jak zasygnalizowano w tytule) garść refleksji oparta na literaturze przedmiotu, aktach prawnych, sprawozdaniach rocznych z działalności archiwów państwowych, stronach internetowych archiwów państwowych. Celowo zrezygnowano z przeanalizowania bodaj najważniejszego z bodźców wpływających na działalność naukową archiwów – czynnika ludzkiego. Wszak to od pracowników archiwów, ich predyspozycji, aktywności, wiedzy, ale też zielonego światła od zwierzchników zależą zakres, częstotliwość, intensywność i jakość prac prowadzonych na niwie nauki. Analiza wpływu archiwistów na działalność naukową archiwów wymaga poszerzenia badań (przede wszystkim o wywiady i ankiety) i powinna zostać podjęta w odrębnym opracowaniu.

W polskiej literaturze brakuje kompleksowych opracowań poświęconych aktywności naukowej archiwów państwowych. Właściwie można wymienić tylko jedną pracę będącą pokłosiem I Konferencji Krajowej pracowników naukowo-badawczych archiwów państwowych¹. W okresie PRL na łamach „Archeionu” opublikowano kilka artykułów o charakterze ogólnym odnoszących się do działalności naukowej archiwów².

Po 1989 r. ukazało się kilka drobnych artykułów analizujących działalność naukową konkretnego archiwum³. Problematykę tę poruszano także na marginesie naukowych lub popularnonaukowych monografii archiwów⁴. Opracowywano też wykazy publikacji wydanych przez dane archiwum lub jego pracowników⁵.

¹ *Działalność naukowa archiwów polskich. I Konferencja Krajowa pracowników naukowo-badawczych archiwów państwowych Poznań, 28 IV 1977 r.*, pod red. T. Walichnowskiego, Warszawa-Lódź 1978.

² P. Bańkowski, *Działalność naukowo-wydawnicza państwowej służby archiwalnej w Polsce Ludowej*, „Archeion” 1955, t. 24, s. 87–96; tenże, *Działalność naukowa i wydawnicza państwowej służby archiwalnej w Polsce Ludowej*, „Archeion” 1964, t. 41, s. 159–177; Z. Boda-Krężel, M. Cygański, I. Radtke, *Życie naukowe w archiwach w świetle ankiety przeprowadzonej w latach 1962–1963*, „Archeion” 1967, t. 47, s. 51–69; M. Friedberg, T. Mencil, *Archiwa jako warsztat pracy wydawniczej*. (Trzecia konferencja archiwalna), „Archeion” 1956, t. 25, s. 184–206; O. Staroń, *Problemy współpracy archiwów państwowych z instytucjami naukowo-badawczymi*, „Archeion” 1970, t. 53, s. 41–57.

³ S. Nawrocki, *Działalność naukowa Archiwum Państwowego w Poznaniu w latach 1869–1998*, „Poznański Rocznik Archiwalno-Historyczny” 1999/2000, t. 6/7, s. 51–70; P. Greiner, *Działalność naukowa [w:] Archiwum w regionie, region w archiwum. 80 lat Archiwum Państwowego w Katowicach, 1932–2012*, pod red. B. Kalinowskiej-Wójcik, Katowice 2012, s. 155–161; H. Mazur, *Działalność naukowa i wydawnicza Archiwum Państwowego w Kielcach w latach 1984–2011*, „Świętokrzyskie Studia Archiwalno-Historyczne” 2012, t. 1, s. 65–96; H. Surowiec, *Działalność naukowa i popularyzatorska Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Siedlcach*, „Prace Konserwatorsko-Archiwalne” 1980, t. 1, s. 33–43; M. Gruszczyńska, *Udział Archiwum Państwowego we Wrocławu w życiu naukowym i kulturalnym regionu w latach 1950–2005*, „Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie” 2005, t. 20, s. 136–141.

⁴ J. Drozd, *200 lat Archiwum Państwowego we Wrocławiu [w:] Archiwum Państwowe we Wrocławiu, 1811–2011. Przeszłość i współczesność*, pod red. J. Drozda, J. Golaszewskiego, Wrocław 2011, s. 17–18; E. Olender, *Powstanie i działalność Archiwum Państwowego w Lesznie w latach 1950–2002*, Leszno 2019, s. 215–230; R. Łuczków-Makłowicz, *Ewidencja, informacja, udostępniania i popularyzacja materiałów archiwalnych w Archiwum Państwowym w Opolu [w:] Otwarty skarbiec pamięci. Studia zespołu Archiwum Państwowego w Opolu zebrane z okazji 60-lecia powstania instytucji*, pod red. M. Lenarta, cz. 1, Opole 2013, s. 142; Z. Konieczny, *Dzieje archiwum przemyskiego i jego zasobu*, Przemyśl 1989; E. Kołodziej, *Zarys dziejów Archiwum Akt Nowych w latach 1919–2008*, Warszawa 2008, s. 117–122.

⁵ B. Karpacz, *Bibliografia publikacji pracowników Archiwum Państwowego w Białymstoku [w:] Archiwum Państwowe w Białymstoku 1953–2018. Ludzie, historia, archiwalia. Księga pamiątkowa*, pod red. M. Kietlińskiego, Białystok 2018, s. 237–296; *Wykaz publikacji i artykułów naukowych i popularnonaukowych (z zakresu archiwistyki, historii i nauk pomocniczych historii) w układzie chronologicznym [w:] Ex praesenti praeteritum. Księga pamiątkowa jubileuszu 60-lecia Archiwum Państwowego w Elblągu z siedzibą w Malborku*, Malbork 2012, s. 158–160; P. Dymmel, Z. Jakóbczak, *Bibliografia*

W ostatnich latach archiwiści i archiwistycy⁶ coraz częściej zabierają głos w sprawie działalności naukowej archiwów. Pod kątem prawnym zagadnienie to przeanalizował Andrzej Klubiński⁷. Wkład archiwów państwowych w polską historiografię podsumowali Waldemar Chorążyczewski i Paweł Gut⁸. Pierwszy z nich zajął się także rozgraniczeniem pojęć 'działalność naukowa' i 'funkcja naukowa' w odniesieniu do archiwów⁹. W. Chorążyczewskiemu kontekst aktywności naukowej posłużył także do refleksji nad zbliżeniem archiwów i bibliotek¹⁰. Z kolei Hadrian Ciechanowski podjął się próby zdefiniowania pojęcia 'funkcja naukowa'¹¹. Natomiast wraz z Tomaszem Żuchowskim zdiagnozował działalność archiwów państwowych w okresie kadencji Władysława Stępniaaka na stanowisku Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych¹².

W ostatnich latach zwrócono uwagę także na regres działalności naukowej archiwów. H. Ciechanowski przyjrzał się temu zjawisku w kontekście polityki i koncepcji poszczególnych Naczelnych Dyrektorów Archiwów Państwowych¹³. O kryzysie w omawianym obszarze aktywności archiwów pisał też Janusz Łosowski, wysuwając postulaty w zakresie jej wspierania¹⁴. Przyglądając się piśmiennictwu archiwistycznemu przełomu XX i XXI w., za-

publikacji pracowników Archiwum Państwowego w Lublinie 1918–2008, Lublin 2008; E. Długosz, *Bibliografia Archiwum Państwowego w Przemyślu za lata 1874–2010*, Przemyśl 2012.

⁶ Przez archiwistyków za W. Chorążyczewskim należy rozmieść osoby zajmujące się badawczo archiwistyką, które jednocześnie nie są archiwistami (nie są zatrudnione w archiwum), zob. W. Chorążyczewski, *Archiwista – teoretyk? Archiwozof? Archiwistyk?*, „Problemy Archiwistyki” 2009, nr 3(3), s. 11–16.

⁷ A. Klubiński, *Prace naukowe jako zobowiązanie archiwów państwowych. Kilka uwag w świetle ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach*, „Problemy Archiwistyki” 2009, nr 2(2), s. 12–16.

⁸ W. Chorążyczewski, P. Gut, *Historia w archiwach i archiwa w historii. Udział archiwów państwowych w rozwoju historiografii polskiej*, „Archeion” 2019, t. 120, s. 50–88.

⁹ W. Chorążyczewski, *Funkcja a działalność naukowa archiwów (refleksja na marginesie studiów nad archiwistyką polską okresu międzywojennego)* [w:] *100 lat polskich archiwów państwowych*, pod red. I. Mamczak-Gadkowskiej, Poznań 2020, s. 53–70.

¹⁰ Tenże, *O zbliżeniu bibliotek i archiwów w związku z pełnieniem przez nie funkcji naukowej* [w:] *Oblicza archiwów i współczesne wyzwania archiwistyki*, pod red. P.A. Czyża i D. Magiera, Siedlce 2019, s. 36–37.

¹¹ H. Ciechanowski, *Funkcja naukowa archiwów – próba definicji i systematyzacji*, „Archeion” 2020, t. 121, s. 466–477.

¹² Tenże, T. Żuchowski, *Działalność naukowa archiwów państwowych w latach 2011–2016* [w:] *Archiwa, źródła, historia. Prace ofiarowane w siedemdziesiąte urodziny Profesora Władysława Stępniaaka*, pod red. E. Rosowskiej, Warszawa 2018, s. 69–79.

¹³ H. Ciechanowski, *Działalność naukowa archiwów państwowych w koncepcjach Naczelnych Dyrektorów Archiwów Państwowych w XXI wieku (Artykuł dyskusyjny)*, „Archeion” 2018, t. 119, s. 317–329.

¹⁴ J. Łosowski, *Praca naukowa w archiwach i sposoby jej wspierania* [w:] *Nowe funkcje archiwów*, pod red. I. Mamczak-Gadkowskiej i K. Strykowski, Poznań 2015, s. 97–115.

gadnienie regresu w działalności archiwów państwowych omówił Dariusz Magier¹⁵. Diagnozy działalności naukowej archiwów z uwzględnieniem sytuacji prawnej dokonał z kolei Paweł Pietrzyk¹⁶.

Przełomowy dla funkcji archiwów był wiek XIX. Wtedy to archiwa zaczęły pełnić funkcję naukową, co wiązało się z rozwojem historiografii krytycznej i zapotrzebowaniem historyków na materiały archiwalne¹⁷. Archiwa tę służebną rolę wobec nauki (przede wszystkim historycznej) odgrywają do dziś. Funkcje archiwów wynikają z ról społecznych narzuconych im z zewnątrz, stąd w klasycznym ujęciu mówi się o naukowej i administracyjnej funkcji archiwów¹⁸. Ostatnio Waldemar Chorążyczewski rozszerzył ten katalog o funkcję kulturową lub edukacyjną¹⁹. Według niego „funkcja naukowa tworzy archiwum otwarte dla wybranych”, czyli naukowców. Zatem jej wypełnianie wiąże się przede wszystkim z udostępnianiem materiałów archiwalnych. Aby ten dostęp był możliwy, konieczne jest zgromadzenie archiwaliów w archiwach historycznych, z uwzględnieniem właściwego ich rozmieszczenia, a wreszcie naukowe opracowanie. Wszystkie cztery klasyczne zakresy działania archiwów: gromadzenie (wraz z rozmieszczeniem), przechowywanie (i zabezpieczanie), opracowanie i udostępnianie materiałów archiwalnych wiążą się zatem z funkcją naukową archiwów²⁰. Przesłanką do jej pełnienia nie musi być natomiast prowadzenie przez archiwum działalności naukowej. Nawet archiwum, które nie przejawia żadnej aktywności naukowej, spełnia funkcję naukową, nauce służąc. Funkcja naukowa i działalność naukowa nie są zatem pojęciami tożsamymi. Pierwsze ma charakter bardziej pojemny i obejmuje de facto całokształt działalności archiwalnej. Aktywność naukowa archiwum jest częścią jego naukowej funkcji, natomiast nie jest niezbędną, aby ta funkcja zaistniała²¹.

Czym zatem jest działalność naukowa archiwów?

¹⁵ D. Magier, *Kłótwa Bogdana Krolla. Pracownicy naukowcy i działalność naukowa w polskich archiwach państwowych w świetle literatury archiwalnej z XX i XXI w.*, „Archeion” 2019, t. 120, s. 89–107.

¹⁶ P. Pietrzyk, *Współczesne uwarunkowania i perspektywy działalności naukowej archiwów – próba diagnozy*, „Archeion” 2019, t. 120, s. 19–34.

¹⁷ W. Chorążyczewski, *O zbliżeniu bibliotek...*, s. 36–37.

¹⁸ B. Ryszewski, *Teoretyczne podstawy działalności archiwów* [w:] *Archiwa w nowoczesnym społeczeństwie. Pamiętnik V Zjazdu Archiwistów Polskich Olsztyn 6–8 września 2007*, pod red. J. Poraźnińskiego i K. Strykowski, Warszawa 2008, s. 21.

¹⁹ W. Chorążyczewski, *Archiwistyka dla początkujących*, <https://repozytorium.umk.pl/> (dostęp: 14 kwietnia 2022 r.), s. 2; tenże, *Teoria archiwalna. Skrypt dla studentów archiwistyki i zarządzania dokumentacją w roku akademickim 2020/21*, Toruń 2019 (również online: <https://repozytorium.umk.pl/handle/item/6398> [dostęp: 14 kwietnia 2022 r.]), s. 45.

²⁰ W. Chorążyczewski, *Funkcja...*, s. 58–64.

²¹ Tamże, s. 58; H. Ciechanowski, *Funkcja...*, s. 473.

Ustawa o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach lakonicznie stwierdza, że do zadań archiwów państwowych należy „prowadzenie prac naukowych oraz wydawniczych w dziedzinie archiwistyki i dziedzin pokrewnych”, a Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych sprawuje nad nimi nadzór²². Zwraca uwagę brak sprecyzowania, jakie dyscypliny kryją się pod zdawkowym pojęciem „dziedziny pokrewne”.

Znacznie precyzyjniejsze w tym względzie są statuty poszczególnych archiwów państwowych. Ich zapisy wymieniają bowiem katalog działań, które wchodzą w zakres aktywności naukowej i wydawniczej. Jest to:

prowadzenie badań indywidualnych i zespołowych z zakresu archiwistyki i dziedzin pokrewnych oraz udział w komisjach i zespołach powołanych przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych, a także udział w realizacji przedsięwzięć inicjowanych przezeń w tym zakresie, opracowywanie ekspertyz i opinii naukowych, organizowanie zebrań, konferencji i sesji naukowych, współdziałanie ze szkołami wyższymi oraz z innymi instytucjami naukowymi i wydawniczymi, przygotowywanie do druku wydawnictw źródłowych, środków ewidencji i pomocy informacyjnych oraz publikacji z zakresu archiwistycznej teorii i praktyki²³.

Zauważyć trzeba, że tylko część z tych działań jest inicjowana przez archiwa państwowe i ich pracowników. Inne, jak np. ekspertyzy i opinie, są tym instytucjom niejako zlecane. Dlatego też próbując odpowiedzieć na postawione w tytule referatu pytanie, należy skoncentrować się na analizie tych działań, które są podejmowane przez archiwa w ramach działalności naukowej. Najbardziej wymierny, policzalny charakter mają następujące aktywności: organizowanie zebrań, konferencji i sesji naukowych oraz przygotowywanie do druku wydawnictw źródłowych, środków ewidencji i pomocy informacyjnych oraz publikacji z zakresu archiwistycznej teorii i praktyki. To właśnie te działania będą w dużej mierze przedmiotem rozważań.

Znacznie rzadziej próbowano definiować działalność archiwów na gruncie piśmiennictwa archiwistycznego. I tak np., zdaniem Ireny Radtke, do aktywności tej zaliczały się publikacje z zakresu archiwistyki (i archiwoznawstwa, gdy traktowano je jeszcze jako dziedzinę niebędącą częścią archi-

²² Ustawa o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach z 14 lipca 1983 r. (Dz. U. z 1983 r. Nr 38, poz. 173, z późn. zm.).

²³ Przykładowo Statut Archiwum Państwowego we Wrocławiu nadany Decyzją Nr 10 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 15 marca 2016 r., zmieniony Decyzją Nr 6 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 6 lutego 2017 r., zmieniony Zarządzeniem Nr 25 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 29 maja 2019 r., <https://apwroclaw.bip.gov.pl/statut/statut-archiwum-panstwowego-we-wroclawiu-tekst-jednolity-z-dnia-18-x-2019-r.html> (dostęp: 25 czerwca 2022 r.). Należy zauważyć, że statut ten obowiązuje do końca 2022 r.

wistyki), edycje źródeł historycznych oraz indywidualne prace naukowe archiwistów²⁴.

Hadrian Ciechanowski stoi natomiast na stanowisku, że

w ramach działalności naukowej, będącej drugim aspektem funkcji naukowej archiwów, wymienić można m.in. badania naukowe prowadzone przez archiwistów, organizację w nich konferencji, sympozjów, zebrań naukowych, przygotowywanie wystaw, publikacji naukowych, pogadarek itd., wygłaszanie referatów, tworzenie edycji źródełowych, współpracę z instytucjami naukowymi, udział w pracach organizacji o charakterze naukowym. Do działalności naukowej archiwów należy zaliczyć także naukowe opracowanie zespołów i zbiorów archiwalnych²⁵.

Część powyższego katalogu działań naukowych nie budzi zastrzeżeń. Przejawem aktywności naukowej archiwów są niewątpliwie badania naukowe prowadzone przez pracowników, wydawane na ich podstawie publikacje naukowe, edycje źródłowe, organizowane konferencje, sesje, sympozja, seminaria i zebrania naukowe czy wreszcie współpraca z instytucjami i organizacjami naukowymi. Nie podzielam natomiast poglądu H. Ciechanowskiego, że do działalności naukowej archiwów możemy zaliczyć opracowanie materiałów archiwalnych. To stanowi odrębne zadanie archiwów wchodzące w skład czterech obok gromadzenia, przechowywania i udostępniania materiałów archiwalnych, klasycznych funkcji archiwów. W moim przekonaniu wachlarz zadań podstawowych (klasycznych) uzupełniają aktywności takie, jak: działalność naukowa, edukacyjna, popularyzatorska, promocyjna i informacyjna. Niewątpliwie archiwista przystępujący do opracowania zespołu lub zbioru archiwalnego będzie posługiwał się na niektórych etapach pracy metodami naukowymi, przede wszystkim w czasie ustalenia dziejów aktotwórcy i historii zespołu (lub zbioru) archiwalnego. Poza tym na opracowanie składa się wiele czynności technicznych. Naturalnie efekt opracowania, jakim jest inwentarz zespołu archiwalnego, będzie służyć (choć nie wyłącznie) potrzebom nauki. Uważam, że wprawdzie mocno nasycone naukowością opracowanie, jest jednak zadaniem podstawowym archiwów, niemieszczącym się w ramach działalności naukowej archiwum. Tę należy moim zdaniem traktować jako odrębny obszar aktywności. Podobnie ma się rzecz z kształtowaniem zasobu archiwalnego, które przecież jest oparte na naukowych kryteriach selekcji, a mimo to nie mieści się w obrębie działalności naukowej. Z kolei udostępnianie zasobu archiwalnego musi być oparte na wiedzy naukowej archiwisty, nie oznacza to jednak automatycznie, że archiwista dyżurujący w czytelni, udzielający informacji o archiwaliach czy realizujący kwerendy dla osób fizycznych bądź instytucji wykonuje tym sa-

²⁴ I. Radtke, *Życie naukowe w Archiwum Państwowym w Poznaniu w latach 1869–1969*, „Archeion” 1970, t. 54, s. 116.

²⁵ H. Ciechanowski, *Funkcja...*, s. 473.

mym działania naukowe. Nie ma natomiast wątpliwości, że opracowanie zespołów i zbiorów archiwalnych może działać stymulująco i aktywizująco na podejmowane działania naukowe. Mianowicie archiwista, który pracuje nad danym zespołem, nierzadko publikuje teksty naukowe o charakterze metodycznym dotyczące opracowania zespołu, archiwoznawcze i źródłoznawcze na temat potencjału badawczego i wartości źródłowej materiałów archiwalnych, a także historyczne na bazie źródeł w zespole. Regres działalności naukowej archiwów jest również pochodną kryzysu opracowania zasobu archiwalnego.

Zgodzić się należy z opiniami Waldemara Chorążyczewskiego i Hadriana Ciechanowskiego, że działalności wydawniczej nie można utożsamiać z działalnością naukową. Jest to po pierwsze czynność techniczna. Po drugie proces wydawniczy służy różnym funkcjom i działaniom archiwów – naukowym, edukacyjnym, popularyzatorskim i promocyjnym²⁶. Stąd też w ofercie wydawniczej archiwów państwowych w Polsce znajdują się publikacje naukowe (np. monografie i czasopisma naukowe, edycje źródeł), popularyzatorskie (np. katalogi wystaw, albumy), edukacyjne (np. scenariusze lekcji), promocyjne (np. broszury, kalendarze) i informacyjne (np. informatory i przewodniki po zasobie archiwalnym)²⁷.

Podzielam natomiast stanowisko Hadriana Ciechanowskiego, że do działalności naukowej nie należy włączać inicjatyw o charakterze edukacyjnym czy popularyzatorskim²⁸. Do tego wątku powrócę jeszcze w dalszej części wywodu.

Czas jednak odpowiedzieć na zasadnicze pytanie, czy współcześnie możemy mówić o postępie czy regresie w działalności naukowej.

W pierwszej kolejności należałoby przyrzeć się polityce Naczelnych Dyrektorów względem tego obszaru funkcjonowania archiwów. W kwestii tej nie wypowiedziała się Daria Nałęcz, poświęcając swoją uwagę raczej zagadnieniom popularyzacji. Jej następcą Sławomir Radoń wyliczył, że 90% czasu pracy archiwów stanowią czynności administracyjne, a pozostałe 10% to działania naukowe i popularyzatorskie. Antidotum na tę sytuację widział w reorganizacji sieci archiwalnej i powołaniu Archiwum Narodowego, co w zamyśle miało wzmocnić czy rozszerzyć aktywność naukową archiwów. Za kadencji S. Radonia doszło w 2008 r. do likwidacji Zakładu Naukowego Archiwistyki w strukturze Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych. Pronaukowy kierunek reprezentował kolejny Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych

²⁶ Tamże, s. 472–473; W. Chorążyczewski, *Funkcja...*, s. 63.

²⁷ H. Mazur, *Publikacje archiwów państwowych a działalność edukacyjna* [w:] *Wydawnictwa archiwów a edukacja. Rzecz o działalności wydawniczej archiwów w kontekście działań edukacyjnych i popularyzatorskich*, pod red. H. Mazura i A. Rosy, Warszawa 2020, s. 11–58.

²⁸ H. Ciechanowski, *Funkcja...*, s. 472–473.

Władysław Stępniaak. Dążył on do przywrócenia archiwom państwowym odpowiedniej rangi i wskrzeszenia w nich życia naukowego. W ślad za tymi deklaracjami poszły realne działania, nie wszystkie niestety zakończone sukcesem. Przełomowy charakter miało wprowadzenie systemu dofinansowania projektów wydawniczych (a także edukacyjnych i wystawienniczych) realizowanych w archiwach państwowych. Pierwszy akt został wydany przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych 24 stycznia 2012 r.²⁹ W latach 2013–2015 zostały wydane kolejne decyzje w sprawie dofinansowania projektów³⁰. Następca W. Stępniaaka – Wojciech Woźniak – w swej koncepcji działania na stanowisku Naczelnego Dyrektora Archiwów nie wypowiedział się ani słowem na temat działalności naukowej archiwów. Z innych jego decyzji i wypowiedzi wynika jednak niezbitie, że nie był entuzjastą tej aktywności i raczej dążył do jej ograniczenia³¹. Politykę tę potwierdzają słowa ówczesnego Zastępcy Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych Henryka Niestroja

zapotrzebowanie na artykuły naukowe dotyczy zazwyczaj tylko kilku osób, w tym samego autora. Tym samym – zazwyczaj papierowe – inwentarze z sążnistymi wstępami (opracowane naukowo) interesują mikroskopijny odsetek społeczeństwa. Społeczeństwo nie oczekuje opracowań naukowych, ale udostępionych online materiałów, opatrzonych w taki sposób metadanymi, aby można było bezbłędnie do nich dotrzeć [...] krótko mówiąc działalność naukowa w archiwum w odniesieniu do opracowania zasobu to niegospodarność i w taki sposób powinno się ją oceniać podczas kontroli finansowych tych jednostek budżetowych³².

W innym z kolei miejscu uznał on, że „uczelnie i inne instytucje naukowe w Polsce nie zauważając zmian, jakie nastąpiły prawie 20 lat temu, nadal

²⁹ Decyzja Nr 3 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 24 stycznia 2012 r. w sprawie zasad dofinansowania projektów edukacyjnych, wydawniczych i wystawienniczych, realizowanych w archiwach państwowych w 2012 r.; https://archiwa.gov.pl/images/docs/akty_normatywne/Decyzja_Naczelnego_Dyrektora_nr_3_z_24_stycznia_2012_r.jpg (dostęp: 13 stycznia 2019 r.).

³⁰ Decyzja Nr 21 z 18 września 2013 r. w sprawie zasad i trybu dofinansowania projektów edukacyjnych, wydawniczych i wystawienniczych, realizowanych w archiwach państwowych w 2014 r.; Decyzja Nr 50 z 27 sierpnia 2014 r. w sprawie zasad i trybu dofinansowania projektów edukacyjnych, wydawniczych i wystawienniczych, realizowanych w archiwach państwowych w 2015 r.; Decyzja Nr 20 z 24 września 2015 r. w sprawie zasad i trybu dofinansowania projektów edukacyjnych, wydawniczych i wystawienniczych, realizowanych w archiwach państwowych w 2016 r.; zob. <https://archiwa.gov.pl/pl/706-akty-normatywne-naczelnego-dyrektora-archiw%C3%B3w-pa%C5%84stwowych> (dostęp: 13 stycznia 2019 r.); por. T. Matuszak, *Nowe perspektywy i działalność archiwum państwowego w świetle realizowanych projektów edukacyjnych – z doświadczeń piotrkowskiego archiwisty* [w:] *Educare necesse est – ale jak i dlaczego?*, pod red. V. Urbaniak, Warszawa 2017, s. 155–172.

³¹ H. Ciechanowski, *Działalność...*, s. 317–329.

³² H. Niestroj, *Wynagrodzenie a praca naukowa w archiwum* [w:] *Rotulus. Archiwistyka, aktownawstwo, neografia gotycka*, <http://rotulus.arcaion.pl/> (dostęp: 15 listopada 2022 r.).

kreują błędny obraz archiwum, jako instytucji naukowej. Przygotowują tym samym absolwenta, który zupełnie nie nadaje się do pracy w archiwum, tak zakładowym, jak i państwowym³³.

Działalność naukową w swej koncepcji uwzględnił natomiast Paweł Pietrzyk, który uznał, że

archiwa winny też umocnić swoją rolę w nauce, zwłaszcza w naukach historycznych. Przede wszystkim powinny starać się zaistnieć na rynku wydawniczym. Ta sfera działalności powinna być współkształtowana przez środowiska naukowe. Nie powinno też zabraknąć miejsca dla wspólnych inicjatyw badawczo-wydawniczych, w szczególności w dziedzinie krytycznych edycji źródłowych.

Jego zdaniem dla rozwoju archiwów niezbędne są także inwestycje w kapitał ludzki, przy czym nie chodzi tylko o wynagrodzenie, ale też stworzenie możliwości rozwoju zawodowego i prowadzenia badań naukowych, a także występowania o stopnie naukowe³⁴. W innym miejscu P. Pietrzyk prowadzenie przez archiwistów działalności naukowej uznał za niezbędne i określił katalog problemów badawczych do podjęcia³⁵.

Działalność naukowa jest niemal nieobecna w opracowanej za kadencji S. Radonia *Strategii dla archiwów państwowych na lata 2010–2020*. Do tego zakresu można odnieść dwa cele operacyjne: „Prowadzenie działalności edukacyjno-naukowej na rzecz budowania kapitału społecznego” oraz „Publikowanie wydawnictw z zakresu historii i archiwistyki”³⁶.

Znacznie więcej uwagi zagadnieniom nauki w archiwach poświęcono w strategii na lata 2021–2030. W dokumencie tym znalazł się cel operacyjny „polityka wydawnicza archiwów państwowych” uwzględniający m.in. prowadzenie jednolitej polityki wydawniczej w zakresie publikowania pomocy archiwalnych i prac naukowych, a także standaryzację czasopism wydawanych przez archiwa państwowe. Innym założeniem jest współpraca ze środowiskiem naukowym (cel „Archiwa Państwowe w synergii z otoczeniem społecznym. Rozwijanie współpracy z instytucjami z obszaru nauki i kształcenia, kultury oraz instytucjami społecznymi). Ma ona obejmować projekty związane

z działalnością archiwalną, historią, dziedzinami nauki i wiedzy z różnych obszarów związanych z działalnością instytucji i aktywnością społeczną w obszarze gromadzenia i zachowania źródeł archiwalnych oraz uwrażliwiania na myślenie historyczne i rozwijanie świadomości archiwalnej,

³³ Tenże, *Działalność edukacyjna w archiwach państwowych* [w:] Rotulus. Archiwistyka, aktownawstwo, neografia gotycka, <http://rotulus.arcaion.pl/> (dostęp: 15 listopada 2022 r.).

³⁴ https://www.archiwa.gov.pl/files/KONCEPCJA_DZIAANIA_NA_STANOWISKU_NACZELNEGO_DYREKTORA_ARCHIWW_PASTWOWYCH_ORAZ_METODY_JEJ_REALIZACJI.pdf (dostęp: 31 marca 2019 r.).

³⁵ P. Pietrzyk, *Współczesne uwarunkowania...*, s. 21.

³⁶ *Strategia archiwów państwowych na lata 2010–2020*, NDAP, Warszawa 2011, s. 18–19.

projekty dotyczące informatyzacji i cyfryzacji działalności archiwalnej. Innym jeszcze aspektem jest współpraca w zakresie akademickiego kształcenia archiwistów³⁷.

Pewnym symptomem regresu aktywności naukowej jest jej włączanie w obszar działań popularyzatorskich i edukacyjnych archiwów. I tak Henryk Niestrój uznał wystawy za część działań naukowych³⁸. Urszula Głowacka-Maksymiuk, omawiając działania popularyzatorskie i edukacyjne siedleckiego archiwum, jako ich integralny element potraktowała inicjatywy naukowe³⁹. Jeszcze bardziej kuriozalny przykład pochodzi z publikacji poświęconej Archiwum Państwowemu w Rzeszowie, w której działalność naukową uznano za ważny przejaw popularyzacji zasobu⁴⁰. Natomiast Wiesława Rutkowska sprawozdała, że w ramach „popularyzacji zasobu archiwalnego pracownicy Archiwum Państwowego w Kielcach brali również udział w organizowanych w roku sprawozdawczym konferencjach popularnonaukowych” i wśród nich wymienia m.in. konferencję popularnonaukową (de facto była to konferencja naukowa) „Multimedia a źródła historyczne w nauczaniu i badaniach” oraz warsztaty „Edukacja w archiwum” w ramach VI Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich. Tymczasem referaty wygłoszone przez piszącego te słowa podczas obu wydarzeń miały charakter na wpół naukowy, na wpół metodyczno-instruktażowy, a nie popularnonaukowy. W żadnym razie ich celem nie była popularyzacja zasobu archiwalnego, o którym właściwie w ogóle nie było mowy. Co więcej żadne z wystąpień nie powstało na podstawie zasobu archiwalnego ani go nie dotyczyło⁴¹. Racji nie ma zatem Renata Łuczków-Makłowicz, która aktywność naukową Archiwum Państwowego w Opolu traktuje jako jeden z aspektów działalności popularyzatorskiej⁴². Działalność popularyzatorską z nauką myli także Grażyna Schlender. Do tej pierwszej zaliczyła bowiem zebrania naukowe oraz udział pracownika Archiwum Państwowego w Kaliszu w pracach Zespołu ds. rozmieszczenia zasobu archiwalnego archiwów państwowych⁴³. W pierwszym przypadku nie ma mowy

³⁷ *Strategia rozwoju Archiwów Państwowych na lata 2021–2030*, Warszawa 2021, s. 71–72.

³⁸ H. Niestrój, *Racjonalizacja pracy archiwisty. Próba modelowego przedstawienia archiwisty polowy XXI wieku* [w:] „*Archiwista cyfrowy*” i *infobroker*. *Kształcenie, sylwetka, wyzwania*, pod red. D. Drzewieckiej i B. Drzewieckiego, Kraków 2016, s. 37.

³⁹ U. Głowacka-Maksymiuk, *Działalność popularyzatorska i edukacyjna Archiwum Państwowego w Siedlcach* [w:] *Historia i kultura regionalna w edukacji dzieci, młodzieży, dorosłych w Siedlcach*, pod red. M. Bednarzak-Libery, Siedlce 2007, s. 231–237.

⁴⁰ *Rzeszowskie archiwum. Historia, zasób, archiwiści*, pod red. G. Zamojskiego, Warszawa 2016, s. 16–17.

⁴¹ W. Rutkowska, *Sprawozdanie z działalności Archiwum Państwowego w Kielcach w 2012 roku*, „*Świętokrzyskie Studia Archiwalno-Historyczne*” 2013, t. 2, 2013, s. 259–260.

⁴² R. Łuczków-Makłowicz, *Ewidencja...*, s. 142.

⁴³ G. Schlender, *Sześćdziesiąt lat działalności Archiwum Państwowego w Kaliszu. Zarys dziejów*, Kalisz 2011, s. 81–82.

o popularyzacji, bowiem nie można upowszechnić wiedzy o zasobie danego archiwum pracownikom tego archiwum. W dodatku zebrania naukowe mają w archiwach charakter zamknięty lub półotwarty i nie są adresowane do całego społeczeństwa. Tym bardziej żadną popularyzacją wiedzy o archiwach i materiałach archiwalnych nie może być członkostwo pracowników archiwów w zespołach powoływanych przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych, których charakter jest na wskroś naukowo-metodyczny.

W moim przekonaniu przejawem regresu działalności naukowej archiwów jest utożsamianie jej z działalnością popularyzatorską lub edukacyjną. Skoro celem działalności naukowej „jest powiększenie zasobu wiedzy ludzkiej” przez m.in. badania naukowe, czyli „prace zmierzające do poznania czegoś za pomocą analizy naukowej”⁴⁴, to przyjęć należy, że celem działalności naukowej archiwów i archiwistów jest powiększanie zasobu wiedzy ludzkiej w dziedzinie archiwalnej, historii i naukach pokrewnych. Przedmiotem działalności naukowej archiwów jest szeroko rozumiana archiwistyka ze szczególnym uwzględnieniem archiwoznawstwa oraz historia, w tym zwłaszcza dzieje lokalne i regionalne⁴⁵. Działalnością naukową nie jest natomiast popularyzacja wiedzy o archiwach i materiałach archiwalnych, choć oczywiście niektóre czynności wykonywane w ramach ich organizacji mogą nosić znamiona naukowości. Treści prezentowane na ekspozycjach, wygłaszane podczas prelekcji, odczytów, spotkań i konferencji popularnonaukowych, czy przekazywane przez media oczywiście powinny opierać się na wynikach badań naukowych. Wszelkie działania popularyzatorskie archiwów powinny upowszechnić wiedzę naukową, czyli docierać ze zrozumiałym i prostym przekazem do szerokiego grona odbiorców. Nie ma wątpliwości, że w odróżnieniu od aktywności popularyzatorskiej adresowanej do ogółu społeczeństwa, działalność naukowa skierowana jest przede wszystkim do środowisk naukowych⁴⁶. Badania naukowe nie są także elementem działalności edukacyjnej, choć ich wyniki powinny być transmitowane do praktyki edukacyjnej. Rolą edukacji jest zmiana człowieka, dążenie do pewnej formacji, na płaszczyźnie wiedzy, umiejętności oraz postaw i wartości⁴⁷. Zatem edukacja i popularyzacja wobec nauki mają zawsze charakter wtórny. Nie jestem rzecz jasna przeciwnikiem tych działań, a jedynie opowiadam się przeciw marginalizowaniu działalności naukowej archiwów przez włączanie jej w zakres działalności popularyzatorskiej lub edukacyjnej.

⁴⁴ H. Ciechanowski, *Działalność...*, s. 317–329.

⁴⁵ H. Mazur, *Działalność...*, s. 65–96.

⁴⁶ W. Chorążyczewski, *Archiwistyka...*, s. 51.

⁴⁷ Szerzej o różnicach między edukacją a popularyzacją zob. D. Konieczka-Śliwińska, *Edukacja w archiwach – kluczowe pojęcia i problemy* [w:] *Archiwa bez granic. Pamiętnik VII Powstającego Zjazdu Archiwistów Polskich, Kielce wrzesień 2017 r.*, pod red. W. Chorążyczewskiego i K. Strykowski, Warszawa 2018, s. 399–418.

Dorobek naukowy stanowi oczywiście pewną bazę dla popularyzacji i edukacji. Publikacje naukowe, konferencje, sympozja, seminaria, zebrania naukowe nie upowszechniają nauki, a mają za zadanie prezentowanie wyników badań naukowych. Inicjatywy te charakteryzują się wąskim, hermetycznym gronem odbiorców profesjonalistów, naukowym, trudnym do zrozumienia dla niefachowców językiem.

Upowszechnianie tych wyników odbywa się przez publikacje popularnonaukowe, konferencje i inne wydarzenia popularnonaukowe. Warunkiem jest zmiana języka komunikacji oraz zwiększenie grona odbiorców.

Edukacja także opiera się na nauce. Szkolne podręczniki do różnych przedmiotów powinny uwzględniać aktualne ustalenia naukowców. Prowadzenie działań edukacyjnych przez archiwa powinno bazować na badaniach naukowych w zakresie archiwistyki, ale nie może być z nimi tożsame. Edukacja np. szkolna w ramach któregośkolwiek przedmiotu szkolnego, edukacja biblioteczna, edukacja leśna, edukacja muzealna, a także edukacja archiwalna nie poszerzają ogólnego zasobu wiedzy ludzkiej. Działania tego typu służą zdobywaniu wiedzy przez edukowanych i edukujących się. W przypadku edukacji nie chodzi oczywiście tylko o wiedzę, lecz także umiejętności oraz postawy i wartości.

Innym symptomem regresu działalności naukowej w archiwach jest to, że pośród zadań archiwów działalność naukowa jest słabo widoczna na witrynach poszczególnych archiwów państwowych⁴⁸. Bardzo rzadko archiwa państwowe informują wprost o prowadzonej działalności naukowej na własnych stronach internetowych. Jedynie w serwisie AP w Olsztynie możemy przeczytać, że „prowadzenie działalności naukowej to jedno z podstawowych zadań statutowych Archiwum Państwowego. Aktywność w tym zakresie realizowana jest między innymi za pośrednictwem publikacji źródłowych, prac monograficznych, a także opracowań naukowych i popularnonaukowych”⁴⁹. W pozostałych wypadkach archiwa dostarczają jedynie wiadomości o owocach omawianej aktywności czy wydawanych publikacjach naukowych. Naturalnie wiele informacji o poszczególnych inicjatywach naukowych danego archiwum można znaleźć także w aktualnościach, „gdzie po kilku tygodniach ginie wśród innych postów”⁵⁰.

Spośród 33 archiwów państwowych w Polsce jedyną placówką, która na swej stronie ma zakładkę „nauka”, jest Archiwum Główne Akt Dawnych. Niespełna połowa archiwów prezentuje na swych stronach interne-

⁴⁸ K. Bednarz, *Strony internetowe archiwów państwowych w Polsce jako źródło informacji o funkcjach archiwalnych*, Kraków 2022 (praca magisterska napisana pod kierunkiem prof. Z. Nogi w Instytucie Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, mps udostępniony przez Autorkę).

⁴⁹ <https://olsztyn.ap.gov.pl/wydawnictwa> (dostęp: 25 czerwca 2022 r.).

⁵⁰ K. Bednarz, *Strony internetowe...*

towych zakładki najczęściej nazwane „wydawnictwa” lub „publikacje” (AAN, AP w Białymstoku, Kaliszu, Kielcach, Koszalinie, Lublinie, Łodzi, Opolu, Piotrkowie Trybunalskim, Płocku, Przemyślu, Siedlcach, Szczecinie, Wrocławiu, Zielonej Górze). Zawierają one wykazy wydawanych przez dane archiwum publikacji, czasem krótkie notki o każdej z nich czy wreszcie zdjęcia okładek. W niektórych przypadkach umieszczono publikacje w plikach pdf z możliwością pobrania. W 1/3 archiwów informacje na temat wydawnictw naukowych umieszczono w zakładce „popularyzacja” lub „edukacja i popularyzacja” „działalność edukacyjna (NAC, AP w Bydgoszczy, Częstochowie, Gdańsku, Gorzowie Wielkopolskim, Lesznie, Malborku, Poznaniu, Warszawie, Suwałkach, Zamościu). AP w Katowicach dysponuje zakładką „wystawy i publikacje”. W wypadku trzech placówek takie informacje znalazły się w zakładkach poświęconych ogólnej działalności archiwum (ANK, AP w Olsztynie, Rzeszowie, Toruniu). Niekiedy na witrynach archiwów znajdują się osobne zakładki poświęcone czasopismom (AGAD, AAN, AP w Gorzowie Wielkopolskim, Płocku, Przemyślu, Warszawie). Jeszcze rzadziej na witrynach archiwów państwowych można spotkać zakładki dotyczące konferencji naukowych (AP w Katowicach i Siedlcach). Dodać warto, że zaledwie dwa archiwa państwowe na swoich stronach udostępniają treści poświęcone ich misji. Próżno w nich jednak szukać wyraźnych deklaracji, że do głównych ich zdań należy działalność naukowa⁵¹.

Pewien ogląd podejścia archiwów państwowych do działalności naukowej jako jednego z wykonywanych zadań dają roczne sprawozdania opisowe. W latach 2001–2009 w dokumentach tych w dwóch osobnych rozdziałach omawiano podejmowaną aktywność naukową i wydawniczą. Popularyzację natomiast traktowano jako część udostępniania. Zmiany w tym względzie zaszły w 2010 r., kiedy w sprawozdaniu odrębnie wykazywano działania naukowe, a odrębnie połączone w jeden dział aktywność edukacyjną i wydawniczą. Stan ten trwał do 2012 r. W latach 2013–2015 aktywność naukowa była sprawozdawana oddzielnie od działalności edukacyjnej, popularyzatorskiej i wydawniczej oraz w zakresie komunikacji społecznej. Inaczej rzecz przedstawiała się w latach 2016–2019, gdy w sprawozdaniu wprowadzono dwa działy, jeden obejmujący działania naukowe, a drugi popularyzacyjne i wydawnicze. Od roku 2020 r. na formularz sprawozdania rocznego składają się trzy osobne działy: 1) działalność popularyzacyjna, edukacyjna i informacyjna; 2) działalność naukowa; 3) działalność wydawnicza i publikacyjna.

Roczne sprawozdania opisowe z działalności archiwów w sposób pełny dostarczają wiadomości o zebraniach naukowych i wygłoszonych w ich trakcie referatach. Podają one dane ilościowe wydawanych przez archiwa

⁵¹ <https://www.nac.gov.pl/institucja/misja-nac-2/> (dostęp: 29 czerwca 2022 r.); <https://www.archiwum.kalisz.pl/archiwum/misja-i-wizja> (dostęp: 29 czerwca 2022 r.).

publikacji oraz ich tytuły, a także liczby publikacji własnych pracowników (tych ostatnich informacji zabrakło w sprawozdaniach za lata 2012–2019). Od 2010 r. wykazywany jest też udział w archiwistów w konferencjach naukowych organizowanych przez inne podmioty (liczba konferencji i liczba referatów). Natomiast niemal pomijane są informacje o własnych przedsięwzięciach konferencyjnych. Jest to rzecz kuriozalna, że inicjatywy tak czasochłonne, wymagające wiele wysiłku i nakładów finansowych jak konferencje, są właściwie w sprawozdawczości nieobecne.

W sprawozdaniach sumarycznych działalność naukowa archiwów jest jeszcze bardziej zmarginalizowana. Jedynym rodzajem danych w tym zakresie jest liczba publikacji własnych.

Sprawozdania roczne z działalności państwowej sieci archiwalnej za poszczególne lata zawierają niewspółmierną liczbę danych na temat inicjatyw naukowych. Np. od 2003 r. próżno szukać w nich informacji o liczbie organizowanych samodzielnie przez archiwa bądź współorganizowanych z innymi podmiotami konferencji naukowych. Tymczasem każde takie przedsięwzięcie to nie tylko wydarzenie naukowe, lecz także znaczny wysiłek organizacyjny, co w moim przekonaniu zasługuje na odnotowanie w sprawozdaniu rocznym. Niektóre sprawozdania pomijają z kolei liczbę publikacji archiwistów ogłoszonych w obcych wydawnictwach. Nie ma więc wątpliwości, że działania naukowe archiwów są w sprawozdaniach przedstawiane w sposób niespójny, chaotyczny i niekonsekwentny. Dochodzi do utożsamiania aktywności naukowej z działalnością popularyzatorską i edukacyjną. Taki stan rzeczy jest w dużej mierze pochodną nieprecyzyjnych formularzy sprawozdań.

Kolejnym aspektem, który należy poddać analizie, jest aktywność naukowo-wydawnicza archiwów państwowych. Na 27 czasopism wydawanych lub współwydawanych przez archiwa państwowe aż 18 zaczęło ukazywać się po 1989 r. Z tego 10 (czyli ponad 1/3) posiada rodowód XXI-wieczny⁵². Gdyby za-

⁵² Po 1989 r. zaczęto wydawać: „Teki Archiwalne. Seria Nowa” (Archiwum Akt Nowych), „Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny” (Archiwum Państwowe w Gorzowie Wielkopolskim, Towarzystwo Przyjaciół Archiwum i Pamiątek Przeszłości w Gorzowie Wielkopolskim), „Szkie Archiwalno-Historyczne” (Archiwum Państwowe w Katowicach), „Krakowski Rocznik Archiwalny” (Archiwum Narodowe w Krakowie), „Badania nad Dziejami Regionu Piotrkowskiego” (Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim), „Płocki Rocznik Historyczno-Archiwalny” (Archiwum Państwowe w Płocku), „Poznański Rocznik Archiwalno-Historyczny” (Archiwum Państwowe w Poznaniu, Stowarzyszenie Archiwistów Polskich Oddział w Poznaniu), „Prace Historyczno-Archiwalne” (Archiwum Państwowe w Rzeszowie, Polskie Towarzystwo Historyczne Oddział w Rzeszowie), „Świętokrzyskie Studia Archiwalno-Historyczne” (Archiwum Państwowe w Kielcach), „Studia Archiwalne” (Archiwum Państwowe w Lublinie), „Radzyński Rocznik Humanistyczny” (Archiwum Państwowe w Lublinie Oddział w Radzynie Podlaskim, Radzyńskie Stowarzyszenie Inicjatyw Lokalnych, Towarzystwo Nauki i Kultury „Libra”), „Wschodni Rocznik Humanistyczny” (Archiwum Państwowe w Lublinie Oddział w Radzynie Podlaskim, Radzyńskie Stowarzyszenie Inicjatyw Lokalnych, Towarzystwo Nauki i Kultury „Libra”), „Płockie Zeszyty Archiwalne” (Archiwum Państwowe w Płocku).

tem obecne stulecie oceniać jako okres regresu działalności naukowej archiwów, przeczy temu wzmożona aktywność tych placówek na niwie zakładania własnych periodyków. Zwrócić jednak należy uwagę na to, że czasopisma archiwów państwowych mają w coraz mniejszym stopniu charakter archiwistyczny. Punkt ciężkości w tematyce artykułów przesuwają się coraz bardziej w kierunku historii, zwłaszcza lokalnej i regionalnej. Bardzo słabo reprezentowana jest metodyka archiwalna, znacznie lepiej archiwoznawstwo czy źródłoznawstwo. Zagadnienie to wymaga jednak pogłębionych analiz. Nie zmienia to jednak faktu, że czasopisma te mają wciąż naukowy charakter⁵³.

Pierwsze dekady XXI w. to niewątpliwie postęp w zakresie wydawania monografii archiwów państwowych lub zbiorów studiów poświęconych ich historii, działalności i zasobowi. Aż 16 archiwów państwowych doczekało się w ostatnim czasie takich opracowań⁵⁴.

ku, Stowarzyszenie Archiwistów Polskich Oddział w Płocku, Stowarzyszenie Przyjaciół Archiwum Państwowego w Płocku), „Przegląd Archiwalno-Historyczny” (Archiwum Państwowe w Poznaniu, Instytut, a od października 2019 r. Wydział Historii UAM), „Rocznik Augustowsko-Suwalski” (Archiwum Państwowe w Suwałkach, Augustowsko-Suwalskie Towarzystwo Naukowe), „Archiwariusz Zamojski” (Archiwum Państwowe w Zamościu), „Historia – Archiwa – Gdańsk” (Archiwum Państwowe w Gdańsku), „Szczecińskie Studia Archiwalno-Historyczne” (Archiwum Państwowe w Szczecinie); R. Degen, *Regionalne czasopisma historyczno-archiwalne w Polsce na przełomie XX i XXI w. (do końca 2005 roku)*, „W kręgu prasy. Przeszłość – teraźniejszość – przyszłość” 2008, t. 4, s. 93–133; H. Mazur, *Metodyka archiwalna w czasopiśmie i seriach wydawniczych archiwów państwowych [w:] Wokół metodyki archiwalnej. Księga dedykowana prof. Wiesławie Kwiatkowskiej w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin*, pod red. W. Chorążyczewskiego, A. Rosy i M. Zmudzińskiego, Toruń 2018, s. 95–123.

⁵³ H. Mazur, *Metodyka...*, s. 95–123; tenże, *Archiwoznawstwo w XXI wieku – wyzwania, problemy, kierunki zmian*, „Archiwa – Kancelarie – Zbiory” 2018, nr 9(11), s. 125–148.

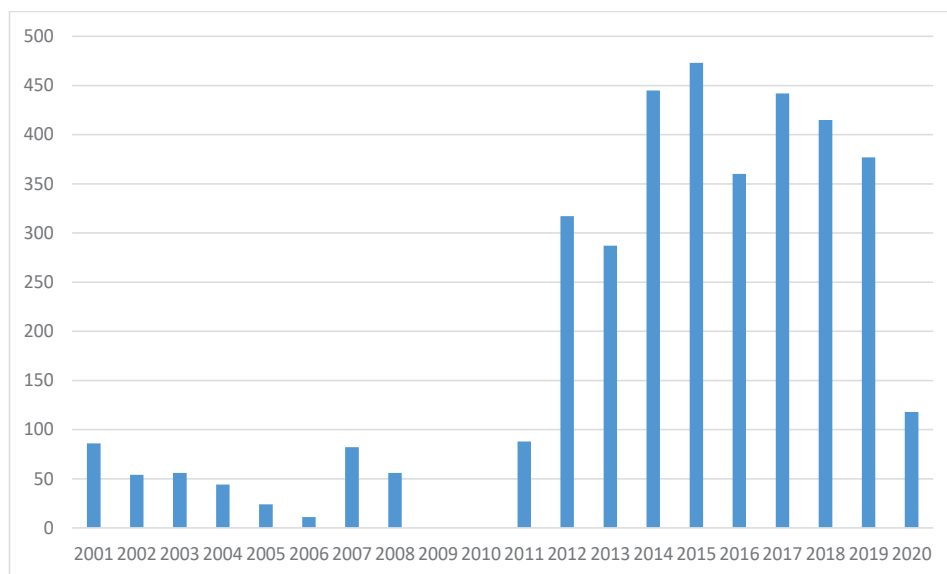
⁵⁴ *Archiwum w regionie, region w archiwum. 80 lat Archiwum Państwowego w Katowicach, 1932–2012*, pod red. B. Kalinowskiej-Wójcik, Katowice 2012; *Archiwa i społeczeństwo. Pół wieku działalności Archiwum Państwowego w Koszalinie (1953) 1961–2011*, pod red. J. Chojeckiej, Koszalin-Pruszcz Gdański 2011; E. Kołodziej, *Zarys...*; *Rzeszowskie archiwum...*; *Archiwum Państwowe we Wrocławiu, 1811–2011. Przeszłość i współczesność*, pod red. J. Drozda i J. Gołaszewskiego, Wrocław 2011; *Mundus archii, mundus memoriae. Archiwum Państwowe w Szczecinie 1945–2005*, pod red. M. Frankel, Szczecin 2007; *Archiwum Państwowe w Białymstoku 1953–2018. Księga pamiątkowa*, pod red. M. Kietlińskiego, Białystok 2018; *Ex praesenti praeteritum. Księga pamiątkowa jubileuszu Archiwum Państwowego w Elblągu z siedzibą w Malborku, Malbork 2012*; E. Olender, *Powstanie...*; G. Schlender, *Sześćdziesiąt lat...*; *Otwarty skarbiec pamięci. Studia zespołu Archiwum Państwowego w Opolu zebrane z okazji 60-lecia powstania instytucji*, pod red. M. Lenarta, cz. 1, Opole 2013; D.A. Rymar, *Archiwum Państwowe w Gorzowie Wielkopolskim, Gorzów Wielkopolski 2015*; *Archiwum Państwowe w Chełmie 1952–2002*, pod red. P. Dymmela, Lublin–Chełm 2002; *Archiwum Państwowe w Lublinie. Dzieje i zasób. Zbiór studiów przygotowany w związku z jubileuszem 80-lecia archiwum*, pod red. E. Wierzbickiej i L. Zabielskiego, Warszawa 2003; T. Matuszak, *Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim 1919–1951, Piotrków Trybunalski 2009*; *Rzeszowskie archiwum...*; *Historia – Archiwa – Gdańsk. Studia dedykowane Profesorowi Czesławowi Biernatowi w 90. rocznicę urodzin*, pod red. K. Kozłowskiego, R. Kubickiego, A. Przywuskiej i W. Stępnia, Gdańsk 2014; K. Follprecht, K. Zięba, P. Ząbczyński, *Na drodze do współczesności. Archiwum Narodowe w Krakowie. Ludzie – miejsca – praca 1878–2021*, Kraków 2021.

Znaczny progres widać w liczbie wydawanych publikacji (wykres 1). Przełomową datą jest rok 2012, od kiedy można zaobserwować dynamiczny wzrost w tym względzie. Jest to niewątpliwie pokłosie możliwości finansowania w drodze konkursów wydawnictw archiwów państwowych z budżetu Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych.

Jeśli chodzi o liczbę zebrań naukowych organizowanych w archiwach państwowych, jak i o liczbę referatów podczas nich wygłoszonych, to wartości te w latach 2001–2020 ulegały niewielkim wahaniom. Na podstawie wykresu 2 trudno mówić zarówno o progresie, jak i regresie.

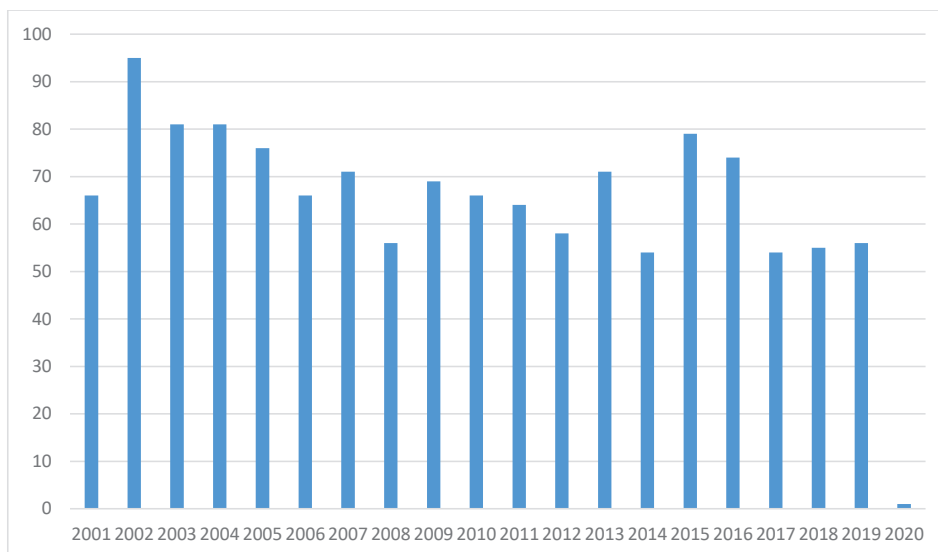
W drugiej dekadzie wzrosła natomiast znacznie liczba referatów wygłaszanych przez pracowników archiwów państwowych na konferencjach naukowych.

Wykres 1. Liczba publikacji naukowych archiwów państwowych wydanych w latach 2001–2020

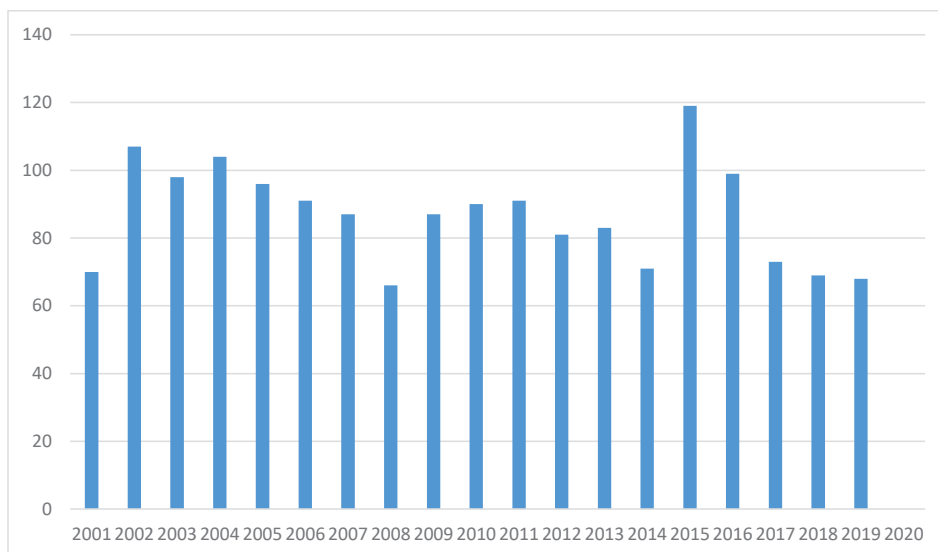
Źródło: Sprawozdania z działalności archiwów państwowych za lata 2001–2020

Wykres 2. Liczba zebrań naukowych w archiwach państwowych w latach 2001–2020

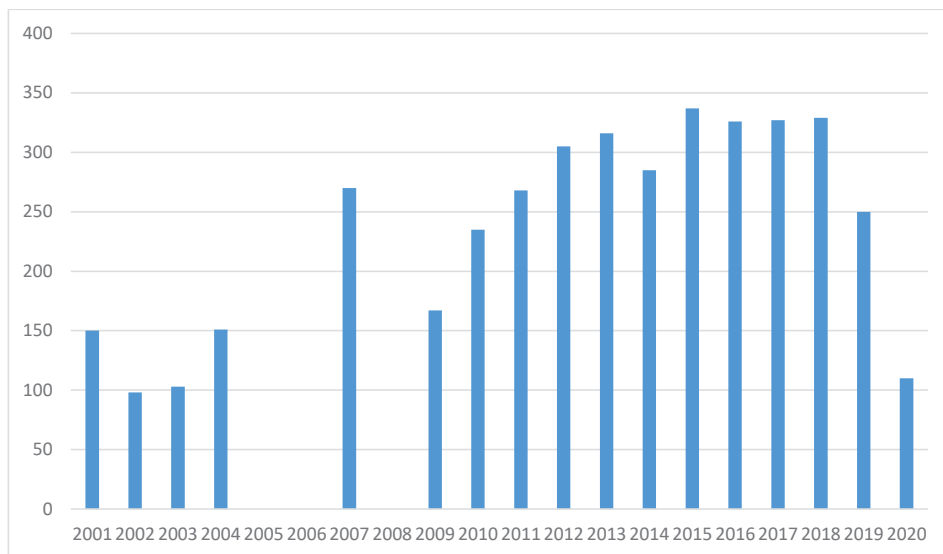
Źródło: Sprawozdania z działalności archiwów państwowych za lata 2001–2020

Wykres 3. Liczba referatów wygłoszonych podczas zebrań naukowych w archiwach państwowych w latach 2001–2020

Źródło: Sprawozdania z działalności archiwów państwowych za lata 2001–2020

Wykres 4. Liczba referatów pracowników archiwów państwowych wygłoszonych podczas konferencji naukowych w latach 2001–2020

Źródło: Sprawozdania z działalności archiwów państwowych za lata 2001–2020

Uwaga: lata 2005–2006 i 2008 – brak danych

W świetle przeprowadzonych analiz trudno w moim przekonaniu mówić w sposób jednoznaczny i kategoriyczny o regresie działalności naukowej archiwów, biorąc pod uwagę tendencje wzrostowe w liczbie publikacji, w powoływaniu nowych periodyków czy liczbie referatów wygłaszanych przez archiwistów na konferencjach naukowych. Kryzysu nie sposób zaobserwować także w wartościach dla zebrań naukowych i referatów wygłaszanych w ich trakcie. Pamiętać jednak trzeba, że na ten dorobek składa się praca naukowa archiwistów, wykonywana „z doskoku”, a najczęściej w godzinach pozasłużbowych. Owoce działalności naukowej to efekt pracy wykonywanej przez pasjonatów, nie zawsze niestety wspieranych przez przełożonych (choć i to się zdarza), a tym bardziej przez system. Jeśli można mówić o regresie, to właśnie w odniesieniu nie do jednostkowych przypadków danych archiwistów czy archiwów państwowych, a całej sieci archiwów państwowych, pewnych rozwiązań systemowych. Nie ma wątpliwości, że symptomami kryzysu aktywności naukowej archiwów są likwidacja etatów naukowych w archiwach, brak lub ograniczone możliwości wspierania prac naukowych podejmowanych przez archiwistów, brak możliwości korzystania z grantów Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Archiwa państwowe na naszych oczach stają się w coraz większym stopniu urzędami administracji państwowej, tracąc swój naukowy charakter (choć przecież nie funkcję, bo ta nie-

wątpliwie jest niezbywalna). W dużym stopniu rozwój działalności naukowej archiwów ogranicza aktualne ustawodawstwo. Archiwa państwowe „borykają się z własnym wizerunkiem, jako instytucji na pograniczu działalności administracyjnej, naukowej, kulturalnej, edukacyjnej. Odczuwają brak odgórznej koncepcji swojej pozycji”⁵⁵. To funkcjonowanie „na pograniczu urzędu, instytucji kultury, placówki edukacyjno-naukowej i badawczej [...] prowadzi do swoistego kryzysu tożsamości”⁵⁶. Tymczasem archiwa nigdy nie wyzbędą się ani swej funkcji naukowej (zawsze będą służyć badaczom), ani administracyjnej (zawsze służyć będą administracji i obywatelom). Zatem walka zwolenników jednej czy drugiej funkcji jest z góry skazana na porażkę. Być może właśnie należałoby zerwać z próbami kategorycznej i jednostronnej klasyfikacji archiwów jako instytucji, a w zamian uznać je za placówki usytuowane na styku administracji, nauki, kultury i edukacji oraz zaakceptować wielorakość ich funkcji i pól aktywności z działalnością naukową włącznie. Ważne jednak, aby aktywność ta posiadała własną tożsamość i nie była łączona czy utożsamiana z działaniami edukacyjnymi lub popularyzatorskimi.

Bibliografia

Akty prawne

- Decyzja Nr 3 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 24 stycznia 2012 r. w sprawie zasad dofinansowania projektów edukacyjnych, wydawniczych i wystawienniczych, realizowanych w archiwach państwowych w 2012 r.; https://archiwa.gov.pl/images/docs/akty_normatywne/Decyzja_Naczelnego_Dyrektora_nr_3_z_24_stycznia_2012_r.jpg (dostęp: 13.1.2019).
- Decyzja Nr 21 z 18 września 2013 r. w sprawie zasad i trybu dofinansowania projektów edukacyjnych, wydawniczych i wystawienniczych, realizowanych w archiwach państwowych w 2014 r.
- Decyzja Nr 50 z 27 sierpnia 2014 r. w sprawie zasad i trybu dofinansowania projektów edukacyjnych, wydawniczych i wystawienniczych, realizowanych w archiwach państwowych w 2015 r.
- Decyzja Nr 20 z 24 września 2015 r. w sprawie zasad i trybu dofinansowania projektów edukacyjnych, wydawniczych i wystawienniczych, realizowanych w archiwach państwowych w 2016 r.; zob. <https://archiwa.gov.pl/pl/706-akty-normatywne-naczelnego-dyrektora-archiw%C3%B3w-pa%C5%84stwowych> (dostęp: 13.1.2019).
- Statut Archiwum Państwowego we Wrocławiu nadany Decyzją Nr 10 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 15 marca 2016 r., zmieniony Decyzją Nr 6 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 6 lutego 2017 r., zmieniony Zarządzeniem Nr 25 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 29 maja 2019 r., [⁵⁵ \[https://www.archiwa.gov.pl/files/KONCEPCJA_DZIAANIA_NA_STANOWISKU_NACZELNEGO_DYREKTORA_ARCHIWOW_PASTWOWYCH_ORAZ_METODY_JEJ_REALIZACJI.pdf\]\(https://www.archiwa.gov.pl/files/KONCEPCJA_DZIAANIA_NA_STANOWISKU_NACZELNEGO_DYREKTORA_ARCHIWOW_PASTWOWYCH_ORAZ_METODY_JEJ_REALIZACJI.pdf\) \(dostęp: 31 marca 2019 r.\).](https://ap-</p></div><div data-bbox=)

⁵⁶ *Strategia rozwoju...*, s. 47.

wroclaw.bip.gov.pl/statut/statut-archiwum-panstwowego-we-wroclawiu-tekst-jednolity-z-dnia-18-x-2019-r.html (dostęp: 25.6.2022).

Ustawa o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach z 14 lipca 1983 r. (Dz. U. z 1983 r. Nr 38, poz. 173, z późn. zm.).

Opracowania

Archiwa i społeczeństwo. Pół wieku działalności Archiwum Państwowego w Koszalinie (1953) 1961–2011, pod red. J. Chojeckiej, Koszalin–Pruszcz Gdański 2011.

Archiwum Państwowe w Białymstoku 1953–2018. Księga pamiątkowa, pod red. M. Kietlińskiego, Białystok 2018.

Archiwum Państwowe w Chełmie 1952–2002, pod red. P. Dymmela, Lublin–Chełm 2002.

Archiwum Państwowe w Lublinie. Dzieje i zasób. Zbiór studiów przygotowany w związku z jubileuszem 80-lecia archiwum, pod red. E. Wierzbickiej i L. Zabielskiego, Warszawa 2003.

Archiwum Państwowe we Wrocławiu, 1811–2011. Przeszłość i współczesność, pod red. J. Drozda, J. Gołaszewskiego, Wrocław 2011.

Archiwum w regionie, region w archiwum. 80 lat Archiwum Państwowego w Katowicach, 1932–2012, pod red. B. Kalinowskiej-Wójcik, Katowice 2012.

Bańkowski P., *Działalność naukowa i wydawnicza państwowej służby archiwalnej w Polsce Ludowej, „Archeion” 1964, t. 41, s. 159–177.*

Bańkowski P., *Działalność naukowo-wydawnicza państwowej służby archiwalnej w Polsce Ludowej, „Archeion” 1955, t. 24, s. 87–96.*

Bednarz K., *Strony internetowe archiwów państwowych w Polsce jako źródło informacji o funkcjach archiwalnych*, Kraków 2022 (praca magisterska napisana pod kierunkiem prof. Z. Nogi w Instytucie Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, mps udostępniony przez Autorkę).

Boda-Krężel Z., Cygański M., Radtke I., *Życie naukowe w archiwach w świetle ankiety przeprowadzonej w latach 1962–1963, „Archeion” 1967, t. 47, s. 51–69.*

Chorażyczewski W., *Archiwista – teoretyk? Archiwozof? Archiwistyk?*, „Problemy Archiwistyki” 2009, nr 3(3), s. 11–16.

Chorażyczewski W., *Archiwistyka dla początkujących*, <https://repozytorium.umk.pl/> (dostęp: 14.4.2022).

Chorażyczewski W., *Funkcja a działalność naukowa archiwów (refleksja na marginesie studiów nad archiwistyką polską okresu międzywojennego)* [w:] *100 lat polskich archiwów państwowych*, pod red. I. Mamczak-Gadkowskiej, Poznań 2020, s. 53–70.

Chorażyczewski W., *O zbliżeniu bibliotek i archiwów w związku z pełnieniem przez nie funkcji naukowej* [w:] *Oblicza archiwów i współczesne wyzwania archiwistyki*, pod red. P.A. Czyża i D. Magiera, Siedlce 2019, s. 21–42.

Chorażyczewski W., *Teoria archiwalna. Skrypt dla studentów archiwistyki i zarządzania dokumentacją w roku akademickim 2020/21*, Toruń 2019.

Chorażyczewski W., Gut P., *Historia w archiwach i archiwa w historii. Udział archiwów państwowych w rozwoju historiografii polskiej, „Archeion” 2019, t. 120, s. 50–88.*

Ciechanowski H., *Działalność naukowa archiwów państwowych w koncepcjach Naczelnych Dyrektorów Archiwów Państwowych w XXI wieku (Artykuł dyskusyjny)*, „Archeion” 2018, t. 119, s. 317–329.

Ciechanowski H., *Funkcja naukowa archiwów – próba definicji i systematyzacji, „Archeion” 2020, t. 121, s. 466–477.*

Ciechanowski H., Żuchowski T., *Działalność naukowa archiwów państwowych w latach 2011–2016* [w:] *Archiwa, źródła, historia. Prace ofiarowane w siedemdziesiąte urodziny Profesora Władysława Stępnika*, pod red. E. Rosowskiej, Warszawa 2018, s. 69–78.

Degen R., *Regionalne czasopisma historyczno-archiwalne w Polsce na przełomie XX i XXI w. (do końca 2005 roku)*, „W kręgu prasy. Przeszłość – teraźniejszość – przyszłość” 2008, t. 4, s. 93–133.

- Długosz E., *Bibliografia Archiwum Państwowego w Przemysłu za lata 1874–2010*, Przemysł 2012.
- Drozd J., *200 lat Archiwum Państwowego we Wrocławiu* [w:] *Archiwum Państwowe we Wrocławiu, 1811–2011. Przeszość i współczesność*, pod red. J. Drozda, J. Gołaszewskiego, Wrocław 2011, s. 11–20.
- Dymmel P., Jakóbczak Z., *Bibliografia publikacji pracowników Archiwum Państwowego w Lublinie 1918–2008*, Lublin 2008.
- Działalność naukowa archiwów polskich. I Konferencja Krajowa pracowników naukowo-badawczych archiwów państwowych Poznań, 28 IV 1977 r.*, pod red. T. Walichnowskiego, Warszawa–Łódź 1978.
- Ex praesenti praeteritum. Księga pamiątkowa jubileuszu Archiwum Państwowego w Elblągu z siedzibą w Malborku*, praca zbiorowa, Malbork 2012.
- Follprecht K., Zięba K., Ząbczyński P., *Na drodze do współczesności. Archiwum Narodowe w Krakowie. Ludzie – miejsca – praca 1878–2021*, Kraków 2021.
- Friedberg M., Mencel T., *Archiwa jako warsztat pracy wydawniczej (Trzecia konferencja archiwalna), „Archeion” 1956*, t. 25, s. 184–206.
- Głowacka-Maksymiuk U., *Działalność popularyzatorska i edukacyjna Archiwum Państwowego w Siedlcach* [w:] *Historia i kultura regionalna w edukacji dzieci, młodzieży, dorosłych w Siedlcach*, pod red. M. Bednarzak-Libery, Siedlce 2007, s. 231–237.
- Greiner P., *Działalność naukowa* [w:] *Archiwum w regionie, region w archiwum. 80 lat Archiwum Państwowego w Katowicach, 1932–2012*, pod red. B. Kalinowskiej-Wójcik, Katowice 2012, s. 155–161.
- Gruszczyńska M., *Udział Archiwum Państwowego we Wrocławku w życiu naukowym i kulturalnym regionu w latach 1950–2005*, „Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie” 2005, t. 20, s. 136–141.
- Historia – Archiwa – Gdańsk. Studia dedykowane Profesorowi Czesławowi Biernatowi w 90. rocznicę urodzin*, pod red. K. Kozłowskiego, R. Kubickiego, A. Przywuskiej i W. Stępnia, Gdańsk 2014.
- Karpacz B., *Bibliografia publikacji pracowników Archiwum Państwowego w Białymstoku* [w:] *Archiwum Państwowe w Białymstoku 1953–2018. Ludzie, historia, archiwalia. Księga pamiątkowa*, pod red. M. Kietlińskiego, Białystok 2018, s. 237–296.
- Kłubiński A., *Prace naukowe jako zobowiązanie archiwów państwowych. Kilka uwag w świetle ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach*, „Problemy Archiwistyki” 2009, nr 2(2), s. 12–16.
- Kołodziej E., *Zarys dziejów Archiwum Akt Nowych w latach 1919–2008*, Warszawa 2008.
- Koniczka-Śliwińska D., *Edukacja w archiwach – kluczowe pojęcia i problemy* [w:] *Archiwa bez granic. Pamiętnik VII Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich, Kielce wrzesień 2017 r.*, pod red. W. Chorążyczewskiego, K. Strykowskiego, Warszawa 2018, s. 399–418.
- Koniczny Z., *Dzieje archiwum przemyskiego i jego zasobu*, Przemysł 1989.
- Łosowski J., *Praca naukowa w archiwach i sposoby jej wspierania* [w:] *Nowe funkcje archiwów*, pod red. I. Mamczak-Gadkowskiej i K. Strykowskiego, Poznań 2015, s. 97–115.
- Łuczaków-Makłowicz R., *Ewidencja, informacja, udostępnianie i popularyzacja materiałów archiwalnych w Archiwum Państwowym w Opolu* [w:] *Otwarty skarbiec pamięci. Studia zespołu Archiwum Państwowego w Opolu zebrane z okazji 60-lecia powstania instytucji*, pod red. M. Lenarta, cz. 1, Opole 2013, s. 139–143.
- Magier D., *Klątwa Bogdana Krolla. Pracownicy naukowcy i działalność naukowa w polskich archiwach państwowych w świetle literatury archiwalnej z XX i XXI w.*, „Archeion” 2019, t. 120, s. 89–107.
- Matuszak T., *Nowe perspektywy i działalność archiwum państwowego w świetle realizowanych projektów edukacyjnych – z doświadczeń piotrkowskiego archiwisty* [w:] *Educare necesse est – ale jak i dlaczego?*, pod red. V. Urbaniak, Warszawa 2017, s. 155–172.
- Matuszak T., *Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim 1919–1951*, Piotrków Trybunalski 2009.

- Mazur H., *Archiwoznawstwo w XXI wieku – wyzwania, problemy, kierunki zmian*, „Archiwa – Kancelarie – Zbiory” 2018, nr 9(11), s. 125–148.
- Mazur H., *Działalność naukowa i wydawnicza Archiwum Państwowego w Kielcach w latach 1984–2011*, „Świętokrzyskie Studia Archiwalno-Historyczne” 2012, t. 1, s. 65–96.
- Mazur H., *Metodyka archiwalna w czasopiśmie i seriach wydawniczych archiwów państwowych [w:] Wokół metodyki archiwalnej. Księga dedykowana prof. Wiesławie Kwiatkowskiej w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin*, pod red. W. Chorążyczewskiego, A. Rosy, M. Zmudzińskiego, Toruń 2018, s. 95–123.
- Mazur H., *Publikacje archiwów państwowych a działalność edukacyjna [w:] Wydawnictwa archiwów a edukacja. Rzecz o działalności wydawniczej archiwów w kontekście działań edukacyjnych i popularyzatorskich*, pod red. H. Mazura, A. Rosy, Warszawa 2020, s. 11–58.
- Mundus archii, mundus memoriae. Archiwum Państwowe w Szczecinie 1945–2005*, pod red. M. Frankel, Szczecin 2007.
- Nawrocki S., *Działalność naukowa Archiwum Państwowego w Poznaniu w latach 1869–1998*, „Poznański Rocznik Archiwalno-Historyczny” 1999/2000, t. 6/7, s. 51–70.
- Niestrój H., *Działalność edukacyjna w archiwach państwowych [w:] Rotulus. Archiwistyka, aktoznawstwo, neografia gotycka*, <http://rotulus.arcaion.pl/> (dostęp: 15.11.2022).
- Niestrój H., *Racjonalizacja pracy archiwisty. Próba modelowego przedstawienia archiwisty połowy XXI wieku [w:] „Archiwista cyfrowy” i infobroker. Kształcenie, sylwetka, wyzwania*, pod red. D. Drzewieckiej i B. Drzewieckiego, Kraków 2016, s. 25–39.
- Niestrój H., *Wynagrodzenie a praca naukowa w archiwum [w:] Rotulus. Archiwistyka, aktoznawstwo, neografia gotycka*, <http://rotulus.arcaion.pl/> (dostęp: 15.11.2022).
- Oleander E., *Powstanie i działalność Archiwum Państwowego w Lesznie w latach 1950–2002*, Leszno 2019.
- Otwarty skarbiec pamięci. Studia zespołu Archiwum Państwowego w Opolu zebrane z okazji 60-lecia powstania instytucji*, pod red. M. Lenarta, cz. 1, Opole 2013.
- Pietrzyk P., *Współczesne uwarunkowania i perspektywy działalności naukowej archiwów – próba diagnozy*, „Archeion” 2019, t. 120, s. 19–34.
- Radtke I., *Życie naukowe w Archiwum Państwowym w Poznaniu w latach 1869–1969*, „Archeion” 1970, t. 54, s. 115–133.
- Rutkowska W., *Sprawozdanie z działalności Archiwum Państwowego w Kielcach w 2012 roku*, „Świętokrzyskie Studia Archiwalno-Historyczne” 2013, t. 2, s. 253–262.
- Rymar D.A., *Archiwum Państwowe w Gorzowie Wielkopolskim*, Gorzów Wielkopolski 2015.
- Ryszewski B., *Teoretyczne podstawy działalności archiwów [w:] Archiwa w nowoczesnym społeczeństwie. Pamiętnik V Zjazdu Archiwistów Polskich Olsztyn 6–8 września 2007*, pod red. J. Porazińskiego i K. Strykowskiego, Warszawa 2008.
- Rzeszowskie archiwum. Historia, zasób, archiwiści*, pod red. G. Zamojskiego, Warszawa 2016.
- Schlender G., *Sześćdziesiąt lat działalności Archiwum Państwowego w Kaliszu. Zarys dziejów*, Kalisz 2011.
- Staroń O., *Problemy współpracy archiwów państwowych z instytucjami naukowo-badawczymi*, „Archeion” 1970, t. 53, s. 41–57.
- Strategia archiwów państwowych na lata 2010–2020*, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Warszawa 2011.
- Strategia rozwoju Archiwów Państwowych na lata 2021–2030*, Warszawa 2021.
- Surowiec H., *Działalność naukowa i popularyzatorska Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Siedlcach*, „Prace Konserwatorsko-Archiwalne” 1980, t. 1, s. 33–43.
- Wykaz publikacji i artykułów naukowych i popularnonaukowych (z zakresu archiwistyki, historii i nauk pomocniczych historii) w układzie chronologicznym [w:] Ex praesenti praeteritum. Księga pamiątkowa jubileuszu 60-lecia Archiwum Państwowego w Elblągu z siedzibą w Malborku*, praca zbiorowa, Malbork 2012, s. 158–160.

Strony internetowe

archiwa.gov.pl/files/KONCEPCJA_DZIAANIA_NA_STANOWISKU_NACZELNEGO_DYREKTORA_ARCHIWOW_PASTWOWYCH_ORAZ_METODY_JEJ_REALIZACJI.pdf
archiwum.kalisz.pl/archiwum/misja-i-wizja
nac.gov.pl/instytucja/misja-nac-2/
olsztyn.ap.gov.pl/wydawnictwa

Hubert Mazur

Postęp czy regres w działalności naukowej archiwów państwowych? Garść refleksji

Streszczenie

Celem artykułu jest próba odpowiedzi na pytanie, czy w obecnych czasach możemy mówić o regresie czy raczej o postępie w działalności naukowej archiwów. W polskiej literaturze brak kompleksowych opracowań poświęconych aktywności naukowej archiwów państwowych. Do jej podejmowania obligują lakoniczne zapisy ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach oraz statuty tych instytucji. Przejawem pewnego kryzysu działalności naukowej archiwów jest jej mylenie lub utożsamianie z aktywnością popularyzatorską czy edukacyjną. Duże znaczenie dla postępu lub regresu w omawianym obszarze ma polityka prowadzona przez poszczególnych naczelników dyrektorów archiwów państwowych, która bywa niespójna i bardzo zmienna. Aktywność naukowa polskich archiwów spośród pozostałych ich zadań jest słabo widoczna w działalności poszczególnych archiwów państwowych. Informacje o niej rzadko pojawiają się na stronach internetowych archiwów wprost. Są również zmarginalizowane w wadliwie skonstruowanych sprawozdaniach rocznych. Tezy o kryzysie w omawianej materii nie potwierdzają natomiast rosnące liczby publikacji (w tym także czasopism) wydawanych przez archiwa oraz referatów wygłaszanych przez ich pracowników na konferencjach naukowych.

Słowa kluczowe: archiwa, archiwa państwowe, działalność naukowa, działalność naukowa archiwów

Hubert Mazur

The research activity of state archives – progress or decline? A handful of observations

Abstract

This paper examines the research activity of archives and seeks to answer the question: are archives making progress in this area or are they actually taking a step back? In the Polish literature, there are no comprehensive studies dedicated to the research activity of state archives. However, pursuant to the brief provisions of the Polish act on the national archival fund and archives, as well as the articles of associations of state archives, these institutions are obliged to

undertake such activity. One symptom of decline is conflating or identifying the research activity of archives with their cultural or educational undertakings. One factor that greatly affects the progress or decline in the discussed area are the policies implemented by heads of individual branches of state archives, as these tend to be inconsistent and unpredictable. On state archives' websites, mentions of research activity of Polish archivists are barely noticeable among their other tasks. Also, state archives very rarely use their own websites to directly communicate their research activities. These activities are marginalized in defectively designed annual reports on the activity of archives. However, the argument that archives are undergoing a crisis in terms of research can be challenged by the growing number of publications (including journals) by the archives, as well as papers presented by their employees at academic conferences.

Keywords: archives, state archives, research, archives' research activity